



Małopolska

święta tradycje zwyczaje



Wydawca

Departament Promocji i Turystyki
Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego,
Zespół ds. Rozwoju Turystyki
31-156 Kraków, ul. Basztowa 22
turystyka@malopolska.mw.gov.pl
www.visit.malopolska.pl

Koncepcja

Elżbieta Kantor

Konsultacja

Anna Niedźwieńska

Koordinacja

Anna Nawrot

Prowadzenie projektu

Ewelina Żak, Dorota Kłós

Tekst

Joanna Daranowska Łukaszewska we współpracy z Ewelina Żak,
Anną Nawrot, Bogną Stonawską, Małgorzatą Wałas, Małgorzatą Czaplą
(w opracowaniu wykorzystano także „Małopolska, Kraków.
Katalog atrakcji turystycznych” i „Małopolska. Czas Ludzki”)

Fotografie

Archiwum UMWM w tym:

Piotr Drożdżik 3, 7, 8, 17, 19, 20, 21, 25, 28, 31, 32, 35, 36,
39, 60, 61, 62, 63, 64, 74, 78, 79, 81, 83, 85, 96, 98, 99;
Dariusz Zaród 6, 9, 10, 18, 30, 42, 52, 53, 55, 56, 57, 58, 68,
71, 75, 77, 80, 82; Piotr Barszczowski 69, 90; Jan Ciepliński 59;
Tomasz Gębuś 97; Adam Gutowicz 34; Jacek Kubiena 40, 43;
Marek Krauz 93; Paweł Mierniczak 4, 11, 27; Anna Nawrot 2, 15,
26, 29, 49, 71, 76; Andrzej Otrębski 1, 44; Zbigniew Pytel 47;
UMWM 14, 22, 24, 67, 70, 72; Bartosz Winiarski 37; Ewelina Żak 45;

oraz

Małgorzata Flis 5, 13, 16, 23, 46, 51, 84, 86, 87, 88, 89, 91, 94;

a także

Archiwum Krakowskiego Biura Festiwalowego: fot. Andrzej Rubiś 12;
Jakub Pająk 54; Anna Kaczmarz 73, 33; Archiwum Muzeum Etnograficznego
w Krakowie 48; Jakub Gasek 66 (dzięki uprzejmości Doroty i Michała
Waligórow); Wojciech Łyko 38; Pracownia Witraży Spektrum 41;
Rafał Korzeniowski 65 (dzięki uprzejmości Anny Pilch-Ziobroń);
www.nasliwkwymyslaku.pl 92, 95; www.szopka.franciszkanie.pl 50.

Projekt graficzny

Małgorzata Flis

Skład, adiustacja i korekta

Pracownia Grafiki Marek Szwarnóg

Nakład

4000 egzemplarzy

ISBN 978-83-60538-58-6

Wydanie I, Kraków 2010

Na okładce:

Aniołek witrażowy
fot. Pracownia Witraży Spektrum
Koronka z Bobowej fot. Małgorzata Flis

Na stronie tytułowej:

Witraż w Restauracji Hawełka
fot. Jacek Kubiena
Lipnickie Palmy fot. Piotr Drożdżik



święta
tradycje
zwyczaje



Święta, tradycje, zwyczaje

Jedną z ważnych, może nawet najważniejszych cech przypisanych naturze ludzkiej jest umiejętność i chęć świętowania. Świętowaniu czasem towarzyszy podniosły nastrój, często radość ale przede wszystkim poczucie wspólnoty. Wspólne świętowanie łączy, bo radość lubi się udzielać, a życie bez świętowania stałoby się nieznośne.

Województwo Małopolskie obejmuje swym obszarem serce Małopolski, niegdyś bardzo rozległej krainy historycznej, na terenie której znajdowała się stolica kraju i która to kraina w wyniku wydarzeń dziejowych stała się symbolem całej ojczyzny gdy Polska zniknęła na sto dwadzieścia trzy lata z mapy Europy. Do dnia dzisiejszego przetrwało tu wiele narodowych tradycji i zwyczajów, wciąż kultywowanych jest wiele obrzędów. Istnieją więc w Województwie Małopolskim bogate tradycje związane ze świętami. Należą do nich zarówno rozmaite formy celebracji utrwalone od wieków jak też całkiem nowe, dopiero wykształcające się sposoby świętowania z różnych powodów. Bo w Małopolsce świętuje się nie tylko według kalendarza liturgicznego podczas

wielkich uroczystości kościelnych, do których należą przede wszystkim Wielkanoc i Boże Narodzenie, ale także z okazji wielu regionalnych imprez o zupełnie świeckim charakterze. A że w Małopolsce żyje wiele grup etnicznych to na różne sposoby kultywuje się tu podtrzymywane od stuleci wciąż żywe zwyczaje świąteczne. Przez tę wielość okazji można w Małopolsce świętować niemal przez cały rok. Wszystkie obchody mają piękną, zwykle bardzo widowiskową oprawę, wszystkim też towarzyszy niepowtarzalny, świąteczny nastrój. Promieniuje on szeroko, więc też szybko ulegają mu nie tylko uczestnicy, lecz także obserwatorzy uroczystości.



Niniejsza publikacja to unikatowa prezentacja Małopolski jako esencji tradycji, nie dających się przenieść nigdzie indziej, które tworzą jej wyjątkowy klimat i stanowią o bogactwie regionu. Powstała po to, aby zachęcić przybyszów do odkrycia jeszcze jednej strony Województwa Małopolskiego, do powszechnej znajomości jego walorów krajobrazowych i zabytków dodając wiedzę o kultywowanych tu zwyczajach i tradycjach, a zwłaszcza o sposobach celebrowania świąt. Drogi Gościu, świętuj z nami!



Wielkanoc w Małopolsce

- ▲ W Lipnicy Murowanej warto zobaczyć Kościół św. Leonarda, z końca XV w., wpisany na listę UNESCO jako jeden z najstarszych, najcenniejszych i najlepiej zachowanych drewnianych obiektów sakralnych Małopolski.
- ◀ Rynek w Lipnicy Murowanej szczególnie atrakcyjnie prezentuje się podczas organizowanego corocznie Konkursu palm i rękodzieła wielkanocnego „O Lipnicką Palmę”. Zdobí go wówczas kolorowy las palm o wysokości nawet ponad 30 m.

Wielkanoc, najstarsze i najważniejsze chrześcijańskie święto upamiętniające zmartwychwstanie Jezusa Chrystusa jest świętem ruchomym, w Kościele Katolickim obchodzonym w pierwszą niedzielę po tzw. paschalnej pełni Księżyca (najwcześniej 22 III, a najpóźniej 25 IV). W tradycje świąteczne Krakowa na trwałe wpisały się Targi Wielkanocne, organizowane co roku na Rynku Głównym, dające okazję do poznania i zakupu małopolskich produktów regionalnych. Ostatnia niedziela Wielkiego Postu, otwierająca Wielki Tydzień rozpoczyna cykl najważniejszych obrzędów i uroczystości bezpośrednio związanych z Wielkanocą, z obchodami Męki i Zmartwychwstania Chrystusa. Z tą niedzielą, zwaną Kwietną, Wierzbną, a najczęściej Niedzielą Palmową, wiąże się wiele dawnych i nowych tradycji. Tego dnia w kościołach święci się palmy. Ze wszystkich miejsc w Polsce najbardziej uroczyste Niedzielę Palmową obchodzi Lipnica Murowana. Organizowany tu konkurs na najpiękniejszą i najwyższą palmę rokrocznie przyciąga tłumy turystów. Na zabytkowym lipnickim rynku, pod figurą św. Szymona, uczestniczymy w niełatwym zadaniu – stawianiu kilkunastometrowych palm, zapewniającym niezapomniane wrażenia.





◀ Uroczysta procesja z Jezuskiem Palmowym, drewnianą figurą Chrystusa na osiołku odbywa się corocznie w Tokarni koło Myślenic. Rzeźbę Chrystusa na osiołku można zobaczyć w oddziale Muzeum Narodowego w Krakowie przy ul. Kanoniczej 17

We wsiach pod Krakowem ▼ można zobaczyć pucheroki, umorusanych sadzą chłopców w barwnych, spiczastych czapkach. Podobno ich wizyta zapewnia powodzenie na cały rok.

Palmy wielkanocne, symbol ► odradzającego się życia, wykonywane są z wiklinowych witek, bazi i zielonych gałązek, dekorowane wstążkami i kwiatami z bibuły. Wierzono, że chronią gospodarstwa od nieszczęść.

Tradycyjne metody ► zdobienia pisanek można poznać w Sądeckim Parku Etnograficznym podczas warsztatów malowania pisanek.

6



W Tokarni pięknym, odnowionym po II wojnie światowej zwyczajem związanym z Niedzielą Palmową jest procesja z Jezuskiem Palmowym.

Zwyczaj ciągnięcia figury Chrystusa na osiołku w procesji, podczas której rzucano pod koła wózka kwiaty i gałązki wierzbowe, jest tradycją staropolską, popularną w średniowieczu. Zwykle procesja szła między dwoma kościołami, z których jeden symbolizował Jerozolimę, a drugi Górę Oliwną. W Krakowie taką figurę wożono z kościoła św. Wojciecha do kościoła Mariackiego. Od kilkunastu lat w Krakowie inscenizację wjazdu Chrystusa do Jerozolimy można zobaczyć w kościele Świętej Katarzyny. Procesja z żywym osiołkiem, na którego grzbiecie jedzie przebrany za Jezusa chłopiec, jest szczególnie atrakcyjna dla rodzin z dziećmi.



9



Niedziela Palmowa

W Niedzielę Palmową od świtu w podkrakowskich wsiach można spotkać dziwacznych, wędrujących grupami przebierańców, z umazanymi sadzą twarzami - by wyglądać groźnie i tajemniczo, w futrzanych kozuchach, przepasanych słomianymi powróslami, w wysokich stożkowatych czapkach, przybranych mnóstwem bibułkowych wstążeczek. Biegają od domu do domu, śpiewają, życzą Zmartwychwstania, recytują zabawne wierszyki, a w zamian dostają drobne datki i słodkości. Są to pucheroki. Tradycja ta została zapoczątkowana w XVII w. przez krakowskich żaków, którzy ustawiali się pod kościołami i recytowali okolicznościowe rymowanki, oczekując datków od wychodzących z nabożeństw mieszczan. Nadal żywa jest tylko w położonych na północ od Krakowa wsiach Bibice, Zielonki i Trojanowice w gminie Zielonki, gdzie istniała niegdyś szkoła dla chłopców, prowadzona przez Akademię Krakowską (dzisiejszy Uniwersytet Jagielloński).



8



◀ W Kalwarii Zebrzydowskiej w ostatnim tygodniu wielkiego postu od 1608 r. celebrowane są obchody Triduum Paschalnego.

Kalwaryjskie Sanktuarium Pasyjno-Maryjne, ► założone w XVII w., z Bazyliką, Klasztorem oo. Bernardynów i drózkami, wpisane jako jedyna na świecie kalwaria na listę UNESCO, jest miejscem licznych pielgrzymek.

▼ W Krakowie, w najpiękniejszych kościołach, odbywa się Festiwal Misteria Paschalia, podczas którego światowej sławy muzycy wykonują związane z Wielkanocą arcydzieła muzyki dawnej.



Misteria Pasyjne

W kościołach całego województwa w Wielkim Tygodniu celebrowane są uroczystości Triduum Paschalnego. Największe Misterium Męki Pańskiej odbywa się w Kalwarii Zebrzydowskiej. To unikatowe na miarę światową, budzące emocje widowisko przyciąga dziesiątki tysięcy wiernych i coraz więcej turystów. Przez kilka dni trwa spektakl pasyjny, będący dla wiernych wielkim przeżyciem religijnym. Jego kulminacją jest Wielkopiątkowa Droga Krzyżowa połączona z wielogodzinnymi modłami i wędrówką kalwaryjskimi drózkami, zakończona przeniesieniem Najświętszego Sakramentu do kaplicy Grobu Pańskiego. Najdłuższa pątnicza wędrówka zajmuje około pięciu godzin.

W kościołach urządza się Groby Pańskie. Zwyczaj ten przynieśli do Polski sprowadzeni w XII w. z Jerozolimy zakonnicy, zwani Bożogrobcami. W Sanktuarium w Miechowie wzniesiono kaplicę Grobu Bożego z repliką grobu jerozolimskiego. W jej fundamentach miał być podobno przechowywany kamień z grobu Chrystusa, a obecnie znajduje się tam kopia Całunu Turyńskiego. Jednym z największych wydarzeń kulturalnych organizowanych od 2004 r. w Krakowie jest Festiwal Misteria Paschalia, tradycyjnie wpisujący się w atmosferę Wielkiego Tygodnia oraz przygotowań do świętowania Wielkiej Nocy. Festiwal od pierwszej edycji zyskał uznanie najwybredniejszej publiczności i jest jednym z najważniejszych festiwali muzyki dawnej w Europie.





13

- ◀ Święcone w Wielką Sobotę pokarmy spożywane są w Wielką Niedzielę podczas uroczystego śniadania wielkanocnego.
- ▼ Głównym ciastem wielkanocnym do dzisiaj pozostała babka drożdżowa, tzw. baba wielkanocna.

Wielka sobota i Wielka Niedziela



Tradycyjnie w Wielką Sobotę na krakowskim Rynku Głównym, przed Kościołem Mariackim odbywa się uroczyste święcenie pokarmów. Krakowianie i turyści są zapraszani do tradycyjnego stołu wielkanocnego, przy którym święcone są przyniesione koszyczki z pokarmem. W koszyczku wielkanocnym nie może zabraknąć przede wszystkim jajek - symboli nowego życia i baranka - symbolizującego zmartwychwstanie Jezusa Chrystusa. Święconego nie wolno „ruszyć” po przyniesieniu z kościoła, musi czekać do Wielkiej Nocy, do uroczystego śniadania. Śniadanie wielkanocne rozpoczyna zwyczaj dzielenia się poświęconym jajkiem. Wielkanocna Niedziela pozostaje świętem obchodzonym rodzinnie. Poniedziałek Wielkanocny zwany Lanym Poniedziałkiem, kiedy tradycyjnie chłopcy polewają dziewczęta wodą, dostarcza również okazji do oglądania innych zwyczajów świątecznych. W Małopolsce są to: harce Siudej Baby w Wieliczce, Dziady Śmigustne we wsi Dobra koło Limanowej oraz dwa dawne, tradycyjne, popularne odpusty i festyny: Emaus na krakowskim Salwatorze i Rękawka w Podgórzu.



15



16

W Krakowie przy klasztorze Norbertanek odbywa się tradycyjny odpust zwany Emausem. ▶

Wszystkich, których w okolicach Wieliczki zaczepi Siuda Baba – mężczyzna, przebrany za kobietę usmolony sadzą, z batem i koralami z ziemniaków – czeka szczęśliwy, dobry rok. ▶

W nocy z Niedzieli na Poniedziałek, koło Limanowej pojawiają się Dziady Śmigustne – dziwni, słomiani przebierańcy z zastoniętymi twarzami. ▶



17

Poniedziałek wielkanocny

Rozpowszechniony w Europie w XVI-XVII w. zwyczaj Emaus przetrwał do dnia dzisiejszego tylko w Krakowie, przyciągając tłumy mieszkańców i przyjezdnych. A, że niegdyś był to odpust za miastem, to i przetrwał tam wiejski zwyczaj polewania wodą z wiadra, albo przynajmniej z butelki... Tradycyjnie co roku, we wsi Lednica Górna koło Wieliczki, orszak Siudej Baby chodzi od domu do domu czerniąc napotkanym twarzę i ręce mazią z sadzy. Tradycja ta wiąże się z wiosennymi obrzędami słowiańskimi i legendą o pogańskiej świątyni koło Wieliczki. Ówczesne strażniczki świętego ognia i źródła świątynnego musiały pełnić służbę przez rok. Nie myły się przez ten czas i nie cesały, a wiosną wychodziły w poszukiwaniu następczyni, która miała zająć ich miejsce w świątyni. We wsi Dobra koło Limanowej, o świtanie, pojawiają się nieme maskary owinięte słomą, czyli Dziady Śmigustne. Trąbią na blaszanym rożku, polewają wodą, gestami prosząc o datki. To na pamiątkę wydarzenia sprzed wieków, kiedy przybyli tu szukający pomocy, otuleni słomą jeńcy z niewoli tatarskiej. Wieś przyjęła ich serdecznie i dlatego nazywa się Dobra.



18

Rękawka

Dawniej Wielkanoc obchodzone przez trzy dni. W trzeci dzień, czyli we wtorek, w Krakowie odbywa się pod Kopcem Kraka festyn, tzw. Święto Rękawki. Jest to obyczaj sięgający pogańskich, prasłowiańskich obrzędów ku czci zmarłych. Według legendy kopiec usypali swemu władcy Krakowi, legendarnemu założycielowi Krakowa, poddani nosząc ziemię w rękawach – stąd nazwa Rękawka. Kiedyś, po stoku Kopca, rzucano chłopcom drobniki i łakocie, obecnie odbywa się tu wiosenna zabawa.

Podczas Rękawki, festynu odbywającego się pod Kopcem Kraka, można zobaczyć jak wyglądały średniowieczne potyczki zbrojne, życie codzienne w osadach, ówczesne rzemiosło i stroje.

Na Zielone Świątki domostwa i świątynie tradycyjnie dekorowane są zielonymi gałązkami.



19

Uroczystość Zesłania Ducha Świętego, czyli Zielone Świątki, obchodzi się 49 dni po święcie Zmartwychwstania. Z Zielonymi Świątkami, które kończą okres wielkanocny, wiązał się dawniej powszechny, dziś już mniej popularny, zwyczaj ozdabiania domów świeżą zielenią. Przystrajano bramy i drzwi, a w rogach pomieszczeń stawiano wiązki liści tataraku. Ten ludowy obyczaj związany jest z obrzędowością pogańską, z wpiśniętym w rytm przyrody oczekiwaniem na nadejście lata.

Zielone Świątki

Zwyczaj wypasu owiec przetrwał w Małopolsce do dziś. Na Podhalu tradycyjny redyk rozpoczyna msza święta w Ludźmierzu.

Oscypek, wędzony ser owczy w kształcie zdobionego wrzeciona, unikalny przysmak regionalny o tradycji sięgającej XV w. i recepturze chronionej certyfikatem Unii Europejskiej.

Pucenie - wyrabianie oscypka odbywa się tradycyjnymi metodami, w drewnianych naczyniach w okresie letniego wypasu owiec.



21

Redyk



20

Zawsze po Wielkanocy, kiedy wiosnę widać już na pokrywających się młodą trawą halach, hodowcy powierzają swoje owce bacom, którzy z pomocą juhasów wypędzają je na pastwiska i zostają tam aż do jesieni. *Kierdel*, czyli wielkie stado owiec gromadnie wyrusza na hale na coroczny wypas w dzień świętego Wojciecha – 23 kwietnia. Takie wyjście nazywa się redyk. A gdy już owce znajdą się na hali, bacia rozpala ogień w bacówce i pilnie baczy, żeby mu ta watra nie zagasła, bo to zły znak. Owce wracają do swych gospodarzy uroczystym redykiem na świętego Michała - 29 września. Taki wypas to reliktdawnej gospodarki pasterskiej, typowej dla wielu obszarów Podhala. Warto zobaczyć redyk, warto też latem zajrzeć do bacówek, bo żętyca, bundz, bryndza i oscypki są tam z pierwszej ręki.



13



23

Procesja na Skałkę



24

W Krakowie w niedzielę najbliższą dniowi 8 maja, w uroczystość św. Stanisława Biskupa, patrona Polski i Krakowa, odbywa się od 1320 r. uroczysta procesja. Niezmiennie wzbudza ona zainteresowanie turystów, którzy podziwiają idących w skupieniu wiernych oraz długie szeregi kleru, zakonników, rozmaite bractwa w paradnych strojach, dzieci sypiące kwiaty, chorągwie, feretrony i orkiestry. Duchowieństwo i świeccy zbierają się pod Wawelem. Po modlitwach przy trumnie św. Stanisława w katedrze na Wawelu, ulicami Krakowa przechodzi procesja z relikwiami świętego. Uroczystość kończy się mszą świętą odprawianą na dziedzińcu klasztoru oo. Paulinów na Skałce – w miejscu kultu św. Stanisława, który zginął właśnie na Skałce. Krypta kościoła jest miejscem spoczynku wielu zasłużonych Polaków.

◀ Doroczna, uroczysta procesja z Wawelu na Skałkę to dla krakowian świadectwo wielowiekowej tradycji religijnej i narodowej, a zarazem jedna z najstarszych polskich tradycji.

Z okazji Bożego Ciała odbywają się uliczne procesje wiernych w odświętnych, regionalnych strojach połączone z sypaniem kwiatów.

Jednym ze zwyczajów związanych z Bożym Ciałem jest zanoszenie do domów gałązek, które dekorowały ołtarze – miały one strzec przed ogniem, piorunami i robactwem.

Boże Ciało



26



25

Uroczystość Ciała i Krwi Pańskiej, czyli święto Bożego Ciała w diecezji krakowskiej obchodzi się od 1320 r., a w całym kraju od 1420 r. To święto ruchome, przypadające zawsze w czwartek, 60 dni po Wielkanocy. Nadaje mu się bogatą oprawę, gdyż jego istotą jest oddanie czci Ciału Pańskiemu, obnoszonemu w uroczystej procesji ulicami miast lub wokół kościołów. Procesje urządza się w każdej, nawet najmniejszej parafii. Kulminacyjnym punktem obchodów Bożego Ciała w Krakowie jest procesja z Wawelu do kościoła Mariackiego, w której uczestniczy zwykle orszak dziewczynek w tradycyjnych, krakowskich strojach, sypiących płatki kwiatów, duchowieństwo, rektorzy wyższych uczelni w dostojnych togach, orkiestry i rzesza wiernych. Jest to jedna z najbardziej widowiskowych uroczystości kościelnych. W Małopolsce odbywają się jedyne w swoim rodzaju tradycyjne procesje, które rokrocznie przyciągają tłumy turystów, jak procesja w Chochołowie, w której odświętnie ubrani górale idą w modlitewnym marszu pomiędzy zabytkowymi, drewnianymi domami, czy procesja konna w Bukowinie Tatrzańskiej.



27

Myjocki z Chocholowa

Jedną z najbardziej malowniczych miejscowości Podhala jest Chocholów, skąd roztaczają się piękne widoki na Tatry. Najbardziej atrakcyjna w Chocholowie jest jednak jego tradycyjna zabudowa, stanowiąca unikatowy zespół podhalańskiego budownictwa drewnianego. Na szczególną uwagę zasługuje dom nr 24, zwany „chałupą z jednej jedli”, gdyż jego ściana frontowa została zbudowana z jednego pnia jodły. Dziś zabudowę Chocholowa określa się mianem żywego skansenu tradycyjnego budownictwa regionalnego. Tutejsze domy swoją urodę zawdzięczają także temu, że Myjocki regularnie na wiosnę, zazwyczaj przed Bożym Ciałem, myją je aby porządnie wyglądały w dniu procesji.

- ◀ Tradycyjnie każdego roku w Chocholowie kobiety zwane Myjockami, myją dokładnie chałupy, przez co drewno uzyskuje charakterystyczny, jasny kolor.
- ▶ „Malowana wieś” Zalipie - tylko tu domy jaskrawo zakwitają co roku nowymi motywami, podczas konkursu *Malowana Chata*.

Świeżo zrywane zioła tradycyjnie stosowane są w kuchni regionalnej i ziołolecznictwie. ▶

Podczas uroczystej procesji wierni niosą udekorowaną ziołami figurę Matki Boskiej. ▼



29

Zalipie - malowana chata

O atrakcyjności zabudowy Zalipia decyduje kultywowany do dziś zwyczaj zdobienia domów wielobarwnymi motywami kwiatowymi. Zupełnie wyjątkowymi. Corocznie od 1965 r. po Bożym Ciele, odbywa się tu konkurs na najpiękniejszą chatę, mający na celu podtrzymanie tradycji malowania kwiecistych wzorów, podczas którego powstają na nowo malowidła na domach, stodołach, studniach, domowych sprzętach, a nawet... psich budach. W konkursie biorą udział malarki z Powiśla Dąbrowskiego koto Tarnowa. Z pewnością jest to więc najlepszy czas w roku, aby odwiedzić Zalipie, gdzie każde z domostw posiada swój własny styl przekazywany z pokolenia na pokolenie. Do najpiękniej udekorowanych należy zagroda Felicji Curyłowej, w której mieści się filia Muzeum Okręgowego w Tarnowie.



28



30

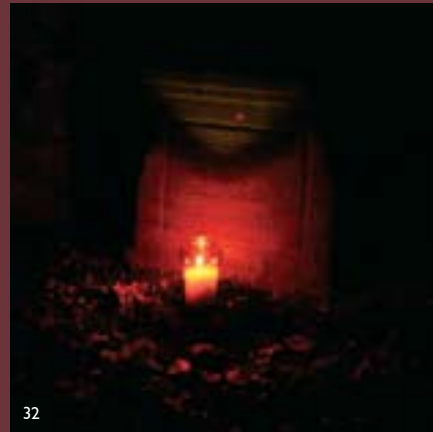
Matki Boskiej Zielnej

Święto Matki Boskiej Zielnej, czyli Święto Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny, to najstarsze, obchodzone święto maryjne w Polsce. W Małopolsce najbardziej uroczysto obchodzone jest ono w Kalwarii Zebrzydowskiej, gdzie odbywają się jedyne w swoim rodzaju procesje „zaśnięcia” i „wniebowzięcia” Marii Panny. Kult maryjny zaczął się tam w 1641 r., kiedy do klasztoru oo. Bernardynów sprowadzono słynący łaskami obraz Matki Boskiej Płaczącej, zwanej odtąd Kalwaryjską. Kwiaty i zioła układane w piękne bukiety wciąż nosi się do kościoła 15 sierpnia, w Święto Matki Boskiej Zielnej, a także w święto plonów, tzw. dożynki. Bukiety ziół i wieńce dożynkowe zanoszone do kościołów święci się, a potem przechowuje w domu bo zapewniają urodzaj i harmonię domową. Natomiast 8 września, w Święto Matki Boskiej Siewnej przynosi się ziarno do poświęcenia pod nowy zasiew.

17



31



32

- ▲ Cmentarze wojenne – cenne pamiątki czasów minionych.
- ◀ Zadumane anioły, niemi strażnicy z cmentarza w Nowym Sączu
- ▶ Małopolskie cmentarze to miejsca zasługujące na chwilę uwagi i refleksji nad przemijaniem.



34

Te-
reny
Małopolski
Południowo-
wschodniej były
miejszem wielu ciężkich i krwawych
walk toczonych na przełomie 1914
i 1915 roku, których smutną pamiątką
są cmentarze wojenne. Liczne wojenne
nekropolie znajdują się w miejscach walk,
w szczególności na Pogórzu Rożnowskim,
Ciężkowickim oraz w Beskidzie Niskim.
Wiele z nich urzeka wysokim
poziomem artysty-
cznym.



35

wszystkich świętych i zaduszk

Późną jesienią, 1 listopada obchodzona jest uroczystość **Wszystkich Świętych**, czyli tych, którzy osiągnęli już zbawienie wieczne. A zaraz potem, 2 listopada obchodzi się **Dzień Zaduszny**, czyli Święto Zmarłych, dzień tych, którzy według religii katolickiej wciąż oczekują na zbawienie. Dni te mają w Polsce i w Małopolsce wyjątkowo bogatą oprawę, niespotykaną w innych krajach Europy. To utrwalone w tradycji dni refleksji poświęconej naszym zmarłym przodkom, których pamięć czci się modlitwą za ich dusze, odwiedza się cmentarze, składa na grobach kwiaty i pali świece. W Małopolsce istnieje wiele zabytkowych nekropolii, które warto zobaczyć w pierwszych dniach listopada, jak góralska nekropolia na Pęksowym Brzysku w Zakopanem, cmentarz przy kościele św. Leonarda w Lipnicy Murowanej, czy cmentarz Rakowicki w Krakowie, będące swego rodzaju osobliwymi parkami z galerią sztuki nagrobnej. Na szczególną uwagę zasługują mało znane, lecz ciekawe, pięknie projektowane i wartościowe pod względem artystycznym cmentarze wojenne z czasu I wojny światowej. Kamienne anioły strzegą spoczywających tam zgodnie Polaków, Czechów, Węgrów, Żydów, Niemców, Rosjan i Austriaków.



Zaduski Jazowe

▲ Krakowskie Zaduski Jazowe to cykl koncertów odbywających się co roku w listopadzie.

Festiwalowe koncerty odbywają się w wielu miejscach Krakowa i jego okolic, m.in. w Filharmonii Krakowskiej, Piwnicy Pod Baranami, Kopalni soli w Wieliczce...

◀ Wieczne świetliste tony, od płonących świec i zniczy, ponad cmentarzami tworzą niepowtarzalną atmosferę.



Polski jazz dobrze się czuje w Krakowie. To tutaj od ponad półwiecza odbywa się, obecnie już międzynarodowa impreza, a jednocześnie najstarszy polski festiwal jazzowy – Krakowskie Zaduski Jazowe, w czasie których nadaje się wyróżnienie Złoty Helikon. W latach powojennych jazz stał się w Polsce niezwykle popularny i wykształcił wielu jazzmanów grających na światowym poziomie. Postanowili oni zagrać wspólny koncert, a jedynym możliwym terminem, w którym wszyscy dysponowali wolnym czasem był dzień zaduszny, gdyż w dniu tym nie organizuje się koncertów rozrywkowych. Po raz pierwszy 2 listopada 1954 r. zorganizowali ogólnopolskie jam session. Był to początek słynnego cyklicznego festiwalu, na którym występował nawet big band Duke'a Ellingtona. Od 1987 r. odbywa się także jedyna w swoim rodzaju jazzowa msza święta w intencji zmarłych muzyków jazzowych, którą celebryje się w kościele OO. Dominikanów, na zakończenie festiwalu. To chyba jedyna taka msza święta na świecie. Z Krakowem wiąże się dziś ponad 50. letnia historia muzyki jazzowej, dzieje Jazz-Klubu Helikon i wiele nazwisk najwybitniejszych muzyków tego nurtu, m.in. Andrzeja Kurylewicza, Lucjana Kaszyckiego, Jana Poprawy, Janusza Muniaka i Marka Stryszowskiego.



Boże Narodzenie w Małopolsce

Boże Narodzenie to jedno z najdawniejszych i najważniejszych świąt w Kościele Katolickim, zwykle obchodzone w gronie najbliższych. Poprzedza je okres oczekiwania na narodziny Zbawiciela, zwany Adwentem. Święta Bożego Narodzenia zaczynają się w dzień poprzedzający rocznicę narodzin Jezusa - 24 grudnia. Tego dnia spożywana jest uroczysta kolacja, czyli Wigilia, do której tradycja nakazuje zasiadać po pojawieniu się na niebie pierwszej gwiazdki, na pamiątkę gwiazdy prowadzącej Trzech Króli do stajenki. O północy w kościołach rzymskokatolickich rozpoczyna się uroczysta msza zwana Pasterką. Następny dzień (25 XII) jest nazywany Bożym Narodzeniem. Wtedy to w kościołach można oglądać przepiękne szopki mające przypominać narodziny Jezusa. 26 grudnia - drugi dzień świąt - obchodzony jest na pamiątkę św. Szczepana, pierwszego męczennika za wiarę chrześcijańską. Z Bożym Narodzeniem wiąże się wiele pięknych zwyczajów i tradycji kultywowanych od pokoleń, jak dekorowanie drzewka zwanego choinką. Przybrane choinki ustawiane są w domach, na placach oraz ulicach i przykuwają uwagę czarodziejskim światłem zapraszając wszystkich do wspólnego świętowania. Choinka – symbol drzewa życia, dotarła do Polski na przełomie XIX i XX w. i wyparła tradycyjnie wieszane w wielu wsiach Małopolski ku czci Nowonarodzonego podłazniczki. Były to bogato dekorowane wierzchołki jodełek lub świerków wieszane pod sufitem czubkiem ku dołowi. Pierwsze dekoracje na choinkach podobne były do tych wieszanych na podłazniczkach - ozdoby symbolizujące urodzaj - jabłka, orzechy, pierniki, łańcuchy z lnu, słomy i papieru. Na gałązkach wieszano też **światy** z opłatka przynoszące domownikom szczęście, miłość i harmonię oraz słomiane wisioriki, które miały zapewnić obfitość, zwłaszcza w nadchodzącym nowym roku.





Szopki Krakowskie



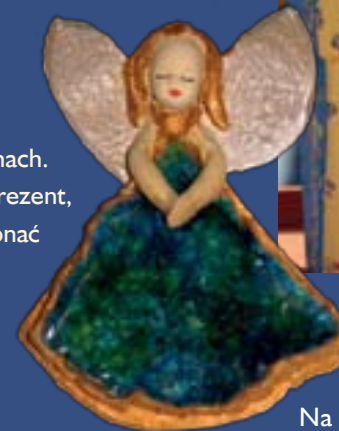
W sercu Małopolski, Krakowie, istnieje niezwykła tradycja budowania tzw. szopek krakowskich, zapoczątkowana jeszcze w XIX w. przez murarzy z dzielnicy Krowodrza, którzy zimą szukali innych zajęć i źródeł zarobku. Muszą się w nich koniecznie znaleźć elementy zabytkowej architektury Krakowa. Szopki Krakowskie to produkt regionalny znany w całym świecie. Jedyny i niepowtarzalny. Żadne szopki nie mogą równać się z krakowskimi. Od lat w pierwszy czwartek grudnia urządza się konkurs takich szopek. Rankiem, zwykle w lekkiej mgiełce, uczestnicy konkursu przynoszą swoje dzieła na Rynek pod pomnik Mickiewicza. Później można je oglądać na pokonkursowej wystawie w Muzeum Historycznym Miasta Krakowa.

42

◀ Na krakowskim Rynku Głównym, od 1937r., zawsze w pierwszy czwartek grudnia, pod Pomnikiem Adama Mickiewicza odbywa się konkurs na najpiękniejszą szopkę.

Targi Bożonarodzeniowe są okazją do zakupu unikalnych dekoracji świątecznych i pamiątek wykonanych przez małopolskich rzemieślników i artystów. ▶

▼ Grudniowy festiwal *Anioł w Miasteczku* w Lanckoronie pełen jest aniołów w rozmaitych formach. Można tu wybrać idealny prezent, a nawet samodzielnie wykonać aniołka dla bliskiej osoby.



46

Targi Bożonarodzeniowe

Na Rynku Głównym w Krakowie odbywają się Targi Bożonarodzeniowe nawiązujące do handlowej przeszłości tego miejsca, którym towarzyszy wiele imprez kulturalnych. Można wtedy kupić tradycyjne świąteczne produkty. A że przyjeżdża tu wielu rzemieślników z pięknymi wyrobami rękodzielniczymi, można kupić także produkty regionalne, dekoracje świąteczne i gwiazdkowe prezenty. Do tradycyjnie sprzedawanych dekoracji świątecznych należą bombki - lśniące, różnobarwne, szklane ozdoby choinkowe, na które w Małopolsce mówi się bańki. Pierwsze bombki pojawiły się w Polsce dopiero w XIX w. Były wykonane ze szkła dmuchanego, początkowo imitowały owoce i orzechy, a z czasem zaczęły pojawiać się w rozmaitych kształtach i wzorach. Targi to żywe zjawisko, które działa na wszystkie zmysły. Świetnie wprowadzają w atmosferę Bożego Narodzenia, które potem chce się świętować w Małopolsce.



44



48



▲ Dawniej najpopularniejszą dekoracją świąteczną w Małopolsce była podłaźniczka o kształcie kopułki z gałązek jodłowych oraz słomy, bogato dekorowana, wieszana w Wigilię Bożego Narodzenia w chałupie u powały.

◀ Kaplica na Jaszczurówce w Zakopanem w świątecznej szacie.

▼ Do ulubionych bożonarodzeniowych ozdób należą wykonywane i zdobione tradycyjnymi metodami bombki, zwane w Małopolsce bańkami.

▼ Podczas tradycyjnej małopolskiej wieczerzy wigilijnej na stole muszą znaleźć się czerwony barszcz, uszka z grzybami, pierogi z kapustą, kluski z makiem i kompot z suszu.

► Żywą szopkę przed Kościołem franciszkanów w Krakowie można oglądać przez trzy świąteczne dni, podczas których odbywają się jasełka, koncerty kolęd oraz różne konkursy.

47



W całym regionie coraz częściej można zobaczyć żywe szopki. Zwyczaj ten zainicjował św. Franciszek z Asyżu, urządzając w Greccio we Włoszech pierwszą żywą szopkę. Ten nawrót do starych zwyczajów jest zasługą krakowskich franciszkanów. Od lat przed ich kościołem w Wigilię Bożego Narodzenia pojawia się taka szopka z ludźmi i zwierzętami. Warto wybrać się tam osobiście, by poczuć niepowtarzalną atmosferę.

I pomyśl, jakie to dziwne, że Bóg miał lata dziecinne, matkę, osiołka, Betlejem.
ks. Jan Twardowski



50



51

Wigilia i Boże Narodzenie

Do katolickich tradycji w Polsce należy uroczysta Wigilia Bożego Narodzenia. Ten dzień, pełen zwykłych zajęć, po południu nabiera odświętności. Dobiaża końca czas oczekiwania na Boże Narodzenie. Przystraja się choinkę i szykuje postną wieczerzę wigilijną. Stół nakrywa się białym obrusem, pod nim kładzie się siano, a na nim opłatek. I koniecznie powinno być dodatkowe nakrycie dla nieoczekiwanego gościa. A gdy zabłyśnie pierwsza gwiazdka, trzeba odczytać stosowny fragment Ewangelii, przelamać się opłatkiem i złożyć sobie życzenia. Potem na stole pojawiają się tradycyjne Małopolskie potrawy. Ta żywa u nas tradycja kultywowana jest w kilku krajach Europy, ale nie ma tam tak bogatej oprawy. Żeby radość z Bożego Narodzenia była dla wszystkich wspólnym udziałem i aby nikt tego dnia nie pozostał sam, odbywają się wieczerze wigilijne dla osób samotnych, niezamożnych i bezdomnych. Jest już tradycją, że każdego roku w te Święta możemy przenieść się w czasy, kiedy narodził się Jezus. A wszystko to za sprawą Szopki, która powoduje, że pochłonięci codziennością ludzie mogą choć na chwilę odpocząć w atmosferze świątecznej zadumy i radosnego śpiewu kolęd.



52



Świąteczny czas Bożego Narodzenia liturgicznie trwa do święta Trzech Króli, a w Polsce aż do Matki Boskiej Gromnicznej (2 II). Jest to okres chodzenia po kołędzie. Małopolska to ten rejon kraju, w którym w wielu wsiach najżywiej przetrwała tradycja kołędowania w okresie Bożego Narodzenia i Nowego Roku. Po domach wędrują grupy przebierańców, najczęściej z szopką, turoniem i gwiazdą, składają życzenia noworoczne, w formie żartobliwych wierszowanek. I biada temu, kto się kołędnikom nie odwdzięczy! Bywają i domowe wieczory śpiewania kolęd. Urządza się również spektakle kolędnicze, jasełka, konkursy oraz koncerty kolęd i pastorałek, mające na celu kultywowanie i upowszechnianie tradycji kołędniczych.

Kołędowanie

Kołędowanie to radosny, barwny zwyczaj i jedna z najpiękniejszych małopolskich żywych tradycji. Przebrani kołędnicy, wśród nich diabeł i anioł, z turoniem, gwiazdą i szopką odwiedzają domy śpiewając kolędy i składając życzenia pomyślności w Nowym Roku.

Fantazyjnie wystrojone Herody podczas Przeglądu Grup Kołędniczych w podkrakowskich Zielonkach.



53



54

Sylwester w Małopolsce

▲ Krakowski Rynek Główny zasłynął hucznym witaniem Nowego Roku z udziałem tysięcy tłumów. W sylwestrową noc największy plac średniowiecznej Europy staje się gigantyczną salą bankietową.

Zwyczaj zegnania starego i witania nowego roku jest stosunkowo nowy, a ponieważ stwarzał możliwość wesołego świętowania, to szybko się rozpowszechnił. Noc z 31 grudnia na 1 stycznia to czas koncertów, zabaw i wielkich balów. Sylwestra obchodzi się hucznie w całej Małopolsce - od Krakowa po Tatry baluje się wszędzie - w kurortach narciarskich, a nawet pod ziemią w kopalniach soli w Wieliczce i Bochni. Sylwestrowy bal można połączyć z jazdą na nartach, wieczornym ogniskiem na śniegu, czy kuligiem, a noworoczny toast wzniesić szampanem na podtatrzeńskim stoku.





55

- ◀ Karnawał Góralski w Bukowinie Tatrzańskiej, kilkudniowa impreza
- ▼ folklorystyczna organizowana każdego roku w lutym, w pełni oddaje atmosferę zarówno kolędowania, jak i ludowej zabawy.

Widowiskową imprezą na zakończenie Karnawału Góralskiego są kumoterki, wyścig par góralskich w małych saniach.

Jedną z dyscyplin Gońby Kumoterki ▶
– ski-skiring, w której narciarza ciągnie jeździec na koniu



57

Karnawał na góralskiej nucie

Karnawał, czas balów i hucznych zabaw, rozpoczyna się 6 stycznia w Święto Trzech Króli, a kończy w Środę Popielcową. Małopolska to jedno z najlepszych miejsc na karnawałowe szaleństwo. W Bukowinie Tatrzańskiej w tym czasie obchodzi się Karnawał Góralski z ogólnopolskim konkursem grup kolędniczych, konkursem tańca zbójnickiego, popisami par tanecznych, zaprzęgów paradyńskich i wyścigami kumoterki. Większość imprez odbywa się w Domu Ludowym – największym drewnianym budynku w Polsce. Odbywa się także prezentacja dorobku Szkoły Ginących Zawodów, pokazy prac twórców ludowych i degustacje miejscowych potraw. A wszystkiemu przygrywa góralська muzyka.



56



Kumoterki

Jedną z tradycyjnych zabaw zimowych na Podhalu są gawdoskie wyścigi dwuosobowych konnych sań, urządzone po święcie Trzech Króli, tzw. kumoterki. Niewielkie drewniane wehikuly wożą góralskie pary w regionalnych strojach. Nazwa sanek pochodzi od tego, że dawniej używali ich rodzice chrzestni, czyli kumotrzy, którzy ponoć wozili nimi gaździny nie tylko do chrztu i na jarmark, ale i na „baciarkę”. Najpierw prezentują się zaprzęgi, a potem zaczyna się góralisko gońba. Powozi gazda, oczywiście z fantazją i brawurowo, a jego baba utrzymuje równowagę sań balansując ciałem. Zawody rozgrywane na krótkim dystansie, ale trudnym torze i na czas. To wspaniałe, ekscytujące widowisko, które ma swych zagorzałych wielbicieli. Kumoterscy kibice przyjeżdżają z kraju i zagranicy.



58



31

30





◀ Ceremonia ślubna w zabytkowym drewnianym kościółku nabiera specjalnego uroku.

Weselnicy w tradycyjnych góralskich strojach. ▶

▼ Do dziś przetrwał zwyczaj powitania pary młodej wracającej od ślubu chlebem i solą.



Tradycje weselne w Małopolsce



Zwyczaje ślubne pochodzą z ludowych tradycji i obrzędów i wszystkie mają na celu to samo - przynieść szczęście, zdrowie, bogactwo i wieczną miłość nowożeńcom. Wiele z tych tradycji nadal się podtrzymuje. Do najpiękniejszych należy wciąż powszechny, staropolski zwyczaj powitania pary młodej wracającej od ślubu chlebem i solą. Wciąż też rodzice błogosławią dzieci na nową drogę życia. Nadal odbywają się śluby w strojach regionalnych, a młodemu towarzyszą tradycyjne orszaki weselne. Zdarza się, że orszak ślubny napotka po drodze tzw. bramę weselną do poboru weselnego myta – im więcej bram, tym cenniejsza panna młoda.





ślub tradycyjny

Po ślubie następuje wesele czyli wesola zabawa często organizowana w zabytkowych dworach lub skansenach. A wesela w Małopolsce, jak przed wiekami, nadal są huczne. Wiele dawnych obyczajów weselnych żyje nadal, choć z czasem przybrały nową formę. Podczas wesela często urządza się obrzęd **oczepin**, około północy nakładając pannie młodej zamiast panieńskiego wianka **czepiec męzatzki**, który symbolizował przejście ze stanu panieńskiego w zamężny. Zwyczaj ten, w formie symbolicznego zbierania datków „na czepiec” praktykuje się nawet podczas eleganckich przyjęć. W wersji jeszcze bardziej nowoczesnej miejsce tradycyjnych oczepin zajmuje jakaś wspólna gra lub zabawa, do której około północy wciąga się wszystkich weselników.

- ◀ Do zwyczajów weselnych w niektórych częściach Małopolski należy konny przejazd banderii w barwnych strojach regionalnych.
- ▶ Dawny obrzęd oczepin, którego nazwa pochodzi od czepca, czyli nakrycia głowy jakie nosiły męzatzki w miejsce panieńskiego wianka.
- ▶ Ślub w zabytkowym drewnianym kościele w Lipnicy Murowanej
- ▼ Uroczysty ślub w kościele Bożego Ciała w Krakowie



Nowe zwyczaje ślubne

Dla podtrzymania tradycji weselnych organizuje się konkursy muzyków, instrumentalistów, śpiewaków ludowych i drużbów Weselnych oraz inscenizacje, jak „Drużbacka” w Podegrodziu, „Sabałowe bajania” w Bukowinie Tatrzańskiej czy „Starodawne Skrzyszowickie Wesele” w Kocmyrzowie. Warto obejrzeć takie inscenizacje, ale o wiele ciekawsze są te autentyczne uroczystości. Obecnie młodzi chętnie wybierają „miejsca z tradycją”. Coraz bardziej popularne stają się zawieranie małżeństw w zabytkowych świątyniach. Zarówno we wspaniałych kościołach Krakowa, jak i w niewielkich kościółkach wiejskich, najczęściej drewnianych. Wytworzył się już nawet pewien snobizm na śluby zawierane w kościele Paulinów na Skalce w Krakowie i we wpisanych na listę UNESCO drewnianych kościołach m.in. w Dębnie Podhalańskim czy Lipnicy Murowanej, a nawet w kopalni soli w Wieliczce.



68

Tradycje i zwyczaje krakowskie

◀ **Najstynniejszym polskim dzwonem jest Dzwon Zygmunta, znajdujący się na Wawelu. Jego bicie oznajmia najważniejsze wydarzenia w życiu Polski. Podobno pęknięcie serca dzwonu zwiastuje złe czasy dla Polski, a dotknięcie jego serca przynosi szczęście.**

Słynne papieskie okno w Pałacu Biskupim przy ul. Franciszkańskiej 3 w Krakowie. ▲

▶ **Najwspanialszym klejnotem krakowskiego Bractwa Kurkowego stanowiącym jego symbol jest srebrny kur z kamieniami szlachetnymi, jedno z największych i najokazalszych takich godeł w świecie.**

W Krakowie, dawnej stolicy Polski, mieście królewskim, wytworzyło się wiele tradycji i zwyczajów związanych z uroczystościami o charakterze narodowym i religijnym. I właśnie w Krakowie się je kultuwuje. Jedną z barwniejszych ceremonii jest coroczna intronizacja Króla Kurkowego, czyli najlepiej strzelającego członka Bractwa Kurkowego, które powstało w XIII w. do obrony murów miejskich. Uroczystości tej towarzyszy barwny pochód dokoła Rynku i wesola zabawa. A od najświetniejszych czasów wielkim uroczystościom w Krakowie towarzyszy bicie najstawniejszego polskiego dzwonu, nazwanego imieniem króla-fundatora - Zygmunt. Jego głęboki ton rozbrzmiewa z wieży katedry na Wawelu od 1521 roku. Bicie Zygmunta wita Nowy Rok, słysząc je o północy w Boże Narodzenie i o świcie w Niedzielę Rezurekcyjną. Bił Zygmunt na koronacje królewskie i na królewskie pogrzeby, bił na odzyskanie niepodległości, bił, gdy papieżem został Polak, kardynał Karol Wojtyła, biskup Krakowa i głucho uderzył na jego odejście. Bił także, gdy Jan Paweł II odwiedzał swoją krakowską katedrę. Po wyborze Karola Wojtyły na stolicę Piotrową powstała całkiem nowa tradycja spotkania się z nim na ul. Franciszkańskiej, pod słynnym papieskim oknem Domu Biskupów Krakowskich. Teraz, gdy już Go nie ma, narodził się zwyczaj chodzenia pod to papieskie okno.





Pochód Lajkonika

Tylko w Krakowie Lajkonik „bije” na szczęście! Od średniowiecza po dzień dzisiejszy ulubionym świętem krakowian jest trwający kilka godzin pochód Lajkonika, zwanego konikiem Zwierzynieckim. Harcownik w egzotycznym stroju, na drewnianym koniku, przemierza tradycyjną trasę z klasztoru Norbertanek na Zwierzyńcu na Rynek Główny, po drodze szczerze rozdzielając wśród gapiów ciosy buławą. Tradycję tą wiąże się z najzłotymi Tatarów na Kraków. Według legendy o Lajkoniku włóczękowie (flisacy splawiający Wisłą drewno) zdołali zapobiec napadom Tatarów i przebrani w ich szaty, wkroczyli do miasta. Tę sympatyczną uroczystość urządza się tradycyjnie tydzień po święcie Bożego Ciała.

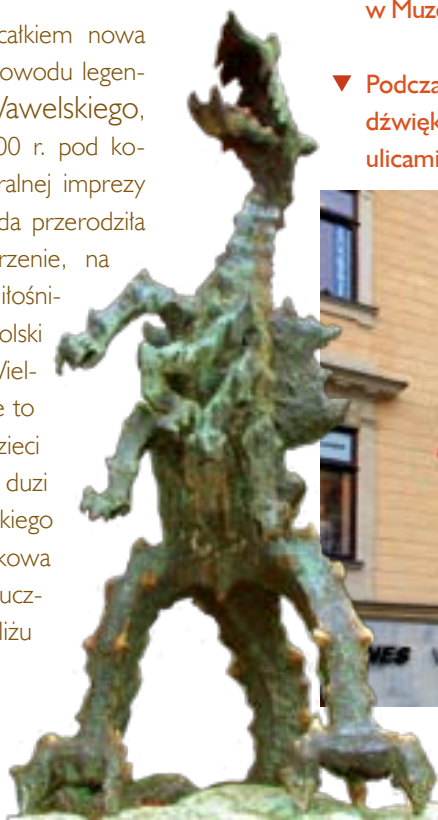
◀ **Zawsze w pierwszy czwartek po Bożym Ciele odbywa się Pochód Lajkonika na pamiątkę udaremnionego najazdu Tatarów. Strój Lajkonika można na co dzień podziwiać w Muzeum Historycznym Miasta Krakowa.**

▼ **Podczas Parady Smoków w barwnym pochodzie przy dźwiękach muzyki różnej wielkości smoki przechodzą ulicami starego Krakowa.**



Wszystko zaczęło się od smoka

Parada smoków to całkiem nowa tradycja, powstała z powodu legendarnego Smoka Wawelskiego, organizowana od 2000 r. pod koniec wiosny. Z kameralnej imprezy w ciągu kilku lat parada przerodziła się w wielkie wydarzenie, na które ściągają tłumy miłośników smoków z całej Polski i Europy. Wizyta na Wielkim Smoczym Święcie to świetna zabawa dla dzieci i ich rodziców. Mali i duzi kuzyni Smoka Wawelskiego wędrują ulicami Krakowa i tańczą w świetle sztucznych ogni w pobliżu Smoczej Jamy.



Hejnał mariacki

Jednym z najstarszych zwyczajów oraz symboli Krakowa jest wygrywanie hejnału z wyższej wieży kościoła Mariackiego, zwanej Hejnalicą. Jest to zwyczaj rzadki w świecie. Hejnał gra się co godzinę na cztery strony świata. Melodia urywa się nagle jakby nie była zagrana do końca. Według legendy, przed siedmioma wiekami strażnik miejski grał by ostrzec krakowian przed napadem Tatarów. Bramy miasta wprawdzie zamknięto, ale tatarski łucznik przeszył strzałą krtań hejnalisty, nim melodia dobiegła końca. Odtąd już na zawsze pozostała urwana. Hejnał nieodmiennie wzbudza zainteresowanie i zachwyt turystów, którzy z zadartymi głowami wypatrują złotej trąbki hejnalisty w oknie wieży kościoła Mariackiego.

◀ **Dawniej hejnał sygnalizował otwarcie i zamknięcie bram miasta. Hejnalista na wieży trąbił też na alarm, gdy dostrzegł pożar, albo nieprzyjaciela. W nowszych czasach hejnał tradycyjnie wygrywają strażacy**

Wianki

Na przełomie wiosny i lata urządza się w Krakowie wielką zabawę zwaną Wiankami, która nawiązuje do pradawnych, pogańskich obrzędów. Organizuje się ją w noc przesilenia letniego, z 21 na 22 czerwca, najkrótszą noc w roku zwaną nocą świętojańską. Dawniej dziewczęta puszczały z nurtem Wisły magiczne zielne wianki ze świeczkami - z ich drogi odczytywano wróżby na przyszłość. Dziś jest to wielkie widowisko z koncertami i fajerwerkami u stóp Wzgórza Wawelskiego. Zawsze w dniu imprezy przeprowadzany jest konkurs na najpiękniejszy wianek.

Podczas Wianków co roku wielotysięczne tłumy zbierają się na Bulwarach Wiślanych przy Wawelu by wspólnie się bawić.





Różnorodność kulturowa Małopolski

◀ Po detalach strojów ludowych można rozpoznać, skąd pochodzą ich właściciele.

Parzenica to jeden z najbardziej rozpoznawalnych haftów ludowych, charakterystyczny dla zdobnictwa podhalańskiego, do dziś wyszywany na góralskich portkach.

W Małopolsce żyją trzy podstawowe grupy etnograficzne tj. Krakowiacy, Górale i Lachy, które zarazem są grupami terytorialnymi. Krakowiacy dzielą się na Wschodnich i Zachodnich. Wśród Górali są Podhalanie, Orawiaci, Górale Beskidzcy, Kliszczacy, Zagórzanie, Górale Sądeckcy, Górale Pienińscy (zwani Szczawnickimi) i Spiszacy. A pomiędzy Krakowiakami i Góralami bytują Lachy, ci zaś dzielą się na Lachów Sądeckich, Limanowskich, Szczyrzyckich i Lachów od Dobrej. Grupy te różnią się mową, strojem i obyczajami. Współcześnie tylko niektóre tradycje podtrzymują w życiu codziennym. To znaczne zróżnicowanie etnograficzne, na tak niewielkim obszarze, obfituje bogactwem małopolskich strojów ludowych, które wciąż można oglądać zwłaszcza podczas występów folklorystycznych oraz w czasie uroczystości rodzinnych i innych świątecznych okazji. Strój górali podhalańskich nadal pozostaje w codziennym użyciu. Na Podhalu nawet w dzień powszedni można spotkać mężczyzn w cyfrowanych parzenicami portkach i kapeluszach z muszelkami i orlimi piórami. Co roku krakowskie procesje z Wawelu - ta na Skalkę, z okazji św. Stanisława i ta na Rynek, w święto Bożego Ciała, dają sposobność do podziwiania tradycyjnego stroju krakowskiego. Szczególnie przyciągająca wzrok jest tradycyjna wesola czapka – krakuska – bogato zdobiona wstążkami, sztucznymi kwiatami i wielkookimi pawimi piórami.



75



76



77



W Małopolsce żyją także przedstawiciele kilku grup etnicznych, wśród nich Łemkowie, Ormianie, Romowie, Słowacy, Ukraińcy oraz Żydzi. Stare polskie przysłowie mówi, że co kraj to obyczaj, a co wieś, to pieśń, toteż dzięki temu zróżnicowaniu etnograficznemu i etniczemu region wyróżnia się również niezwykle bogatym, wciąż żywym i urozmaiconym folklorem. Folklor kultywowany ze zrozumieniem i żywiolową pasją, stał się jedną z większych atrakcji turystycznych województwa. Największymi imprezami o takim właśnie charakterze są Tabor Pamięci Romów w okolicach Tarnowa, Łemkowska watra w Zdyni, a także odbywający się w Krakowie, na Kazimierzu Festiwal Kultury Żydowskiej, który zyskał już rangę jednego z największych takich festiwali w świecie.

Dla tych, którzy pamiętają, że nie samym chlebem żyje człowiek, z pewnością interesujące okażą się miejscowe wyroby rękodzielnicze. Bajecznie kolorowe jest Święto zabawki ludowej w Stryszawie, gdzie tradycje wyrabiania zabawek, przede wszystkim drewnianych, sięgają kilku stuleci. Jest też międzynarodowy Festiwal koronki klockowej od lat organizowany w Bobowej i Targi Sztuki Ludowej na krakowskim Rynku, będące przeglądem wyrobów z różnych okolic. A u schyłku lata, w sierpniu, w Zakopanem odbywa się międzynarodowy Festiwal Folkloru Ziem Górskich, bajecznie kolorowy, obrośnięty wieloma imprezami. Fascynujące też są krążące po ulicach korowody uczestników festiwalu.

◀ **Naszyjnik ze szklanych koralików zwany *Krywulką* to element stroju łemkowskiego.**

▼ **Zdobne detale strojów regionalnych – podhalańskiego, krakowskiego, sądeckiego**

◀ **Małopolskie stragany – gliniane gwizdki w kształcie ptaszków, drewniane koniki, korale z drewna i ludowa ceramika z Łysej Góry**

co? gdzie, kto? www kiedy?

Wielka Majówka Tatrzańska	Zakopane Tatrzańska Agencja Rozwoju, Promocji i Kultury	www.tatry.pl www.imprezy.e-zakopane.pl	maj
Małopolskie Dni Dziedzictwa Kulturowego	Małopolski Instytut Kultury w Krakowie	www.dnidziedzictwa.pl	maj
Święto Zabawki Ludowej	Stryszawa Gmina Stryszawa	www.stryszawa.pl www.sp2.stryszawa.iap.pl	czerwiec
Festiwal Kultury Żydowskiej	Kraków - Kazimierz Stowarzyszenie Festiwalu Kultury Żydowskiej	www.jewishfestival.pl	czerwiec/ lipiec
Tatrzańskie Wici	powiat tatrzański Tatrzańska Agencja Rozwoju, Promocji i Kultury	www.tatry.pl www.wici.zakopiec.info	lipiec– wrzesień
Międzynarodowy Festiwal Dziecięcych Zespołów Regionalnych Święto Dzieci Gór	Nowy Sącz Małopolskie Centrum Kultury Sokół	www.mcksokol.pl	lipiec/sierpień
Międzynarodowy Festiwal Folkloru Ziem Górskich	Zakopane Biuro Promocji Zakopanego	www.festiwal.ezakopane.pl	sierpień
Międzynarodowy Festiwal Koronki Klockowej	Bobowa Centrum Kultury i Promocji Gminy Bobowa	www.ck.bobowa.pl/koronki/festiwal	październik

Kalendarium wybranych imprez



80



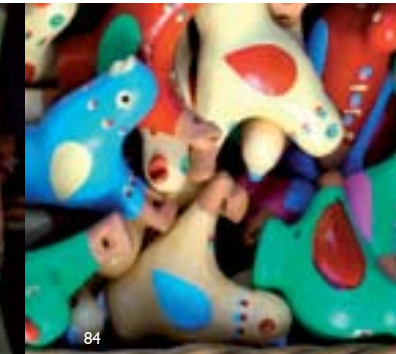
81



82



83



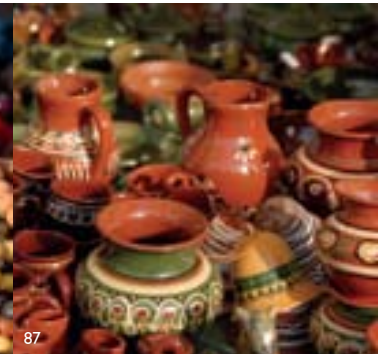
84



85



86



87



małopolskie tradycje kulinarne

- ◀ **Tradycyjne produkty**
Małopolskie można kupić w czasie licznych imprez kulinarnych odbywających się w regionie.
- ▲ **Małopolska może poszczycić się** długą listą produktów wytwarzanych przynajmniej od 25 lat wg tradycyjnych metod i receptur.



W całym województwie trwa w lecie Małopolski Festiwal Smaku. Rozpoczyna się zwykle od Święta Chleba urządzanego na krakowskim placu Wolnica, ale związane z nim imprezy odbywają się też w Oświęcimiu, Tarnowie, Nowym Sączu, Nowym Targu i Miechowie. Wielkie przedsięwzięcie organizowane od 2005 r. zyskało już uznanie i popularność, a na licznych plenerowych kiermaszach można popróbować produktów i potraw regionalnych, które pięknie prezentowane i serwowane, zaostwiają apetyt. Można tam posmakować prawdziwych rarytasów! W nastrój festiwalu smaku wpisują się rozmaite imprezy związane z radością degustowania wszelkiego rodzaju płodów ziemi. Mamy więc Święto jabłka i gruszki w Raciechowicach, Święto suszonej śliwki w Iwkowej, Święto fasoli w Zakliczynie, a nawet Święto karpia w Zatorze. A do tego Jarmark Podhalański i Benedyktyński. I żeby wszystko dobrze doprawić, mamy też Święto soli w Wieliczce.



co?	gdzie, kto?	www	kiedy?
Święto Kwitnącej Jabłoni	Łącko, Gmina Łącko	www.swieto.lacko.org.pl	maj
Święto Kwitnących Sadów	Łososina Dolna, Gmina Łososina Dolna	www.lososina.sacz.pl www.lososina.pl	maj
Małopolski Festiwal Smaku	Półfinały: Kraków-Święto Chleba, Nowy Sącz, Nowy Targ, Oświęcim, Tarnów, Miechów Finał: Kraków, Województwo Małopolskie	www.smak.wrotamalopolski.pl www.malopolska.pl	od czerwca do września
Święto Chleba – Festiwal Produktów Regionalnych	Kraków, Plac Wolnica Małopolska Izba Produktów Regionalnych, Tradycyjnych i Ekologicznych	www.opp.pl www.produktyregionalne.edu.pl www.malopolska.pl	czerwiec
Targ Benedyktyński	Opactwo OO. Benedyktynów w Tyńcu	www.benedicite.pl	czerwiec
Święto Soli	Wieliczka Muzeum Żup Krakowskich w Wieliczce	www.muzeum.wieliczka.pl	czerwiec
Kociołek Galicyjski	Nowy Sącz, Muzeum Okręgowe w Nowym Sączu	www.muzeum.sacz.pl	lipiec
Biesiada u Bartnika	Stróże, Gospodarstwo Pasieczne „Sądecki Bartnik” w Stróżach	www.bartnik.pl	lipiec
Święto Karpia	Zator, Urząd Miejski Zator	www.okzator.com www.zator.pl	lipiec
Spotkajmy się na... Śliwkowym Szlaku	Stowarzyszenie „Na Śliwkowym Szlaku”	www.nasliwkowymszlaku.pl	od lipca do września
Festiwal Oscypka i Serów Wszelakich	Zakopane, Tatrzańska Agencja Rozwoju, Promocji i Kultury	www.tatry.pl	sierpień
Święto Owocobrania Jarmark Cysterski Targi Tradycyjnej i Regionalnej Żywności	Szczyrzyc, Gmina Jodłownik Opactwo OO. Cystersów	www.powiat.limanowa.pl www.jodlownik.iap.pl	sierpień

co?	gdzie, kto?	www	kiedy?
Dzień misia, miodu i bartników	Poronin, Gmina Poronin	www.poronin.pl	sierpień
Święto Borówek	Zubrzyca Górna, Orawski Park Etnograficzny	www.orawa.eu	sierpień
Święto Grzyba	Borzęcin, Gmina Borzęcin	www.borzecin.pl	sierpień
Święto krakowskich pszczelarzy Krakowskie miodobranie	Kraków, Plac Wolnica Koło Pszczelarzy Kraków-Śródmieście i Krowdrza	www.wzp-krakow.pl	wrzesień
Dzień Łąckiej Śliwownicy i Owocobrania	Łącko Gmina Łącko	www.owocobranie.lacko.org.pl www.lacko.pl	wrzesień
Charsznickie Dni Kapusty	Charsznica Gmina Charsznica	www.charsznica.info	wrzesień
Konkurs Potraw Regionalnych „AGROPROMOCJA”	Nawojowa Małopolski Ośrodek Doradztwa Rolniczego	www.modr.pl/agropromocja www.potravyregionalne.pl	wrzesień
Święto Fasoli	Zakliczyn, Regionalne Centrum Turystyki i Dziedzictwa Kulturowego	www.zakliczyn.pl www.zakliczyn.iap.pl	wrzesień
Święto Jabłka i Gruszki	Raciechowice Gmina Raciechowice	www.powiatmyslenice.pl	wrzesień
Święto Ziemiaka	Tyciąż, Gmina Tyciąż	www.ugtrzycziaz.itcom.pl	wrzesień/październik
Święto Rydza	Wysowa Zdrój Stary Dom Zdrojowy	www.wysowa.com.pl	październik
Festiwal „Ziemiaków po Cabańsku”	Chrzanów, Starostwo Powiatowe w Chrzanowie	www.powiat-chrzanowski.pl	październik



92



93



94



95



96



97



98



99

Małopolska – informacje ogólne:

Stolica regionu: Kraków

Większe miasta: Tarnów, Nowy Sącz, Oświęcim

Powierzchnia: 15 190 km² (ok. 5% powierzchni Polski)

Liczba mieszkańców: 3,28 mln osób (ok. 8% ludności Polski)

Krajobraz: • najwyższy szczyt – Rysy: 2499 m n.p.m.

- góry – Tatry, Beskidy, Pieniny, Gorce; • pogórze – Pogórze Karpackie;
- wyżyny – Wyżyna Krakowsko-Częstochowska; • niziny – Nizina Nadwiślańska (Dolina Wisły) • główne rzeki – Wisła, Dunajec, Poprad, Raba, Skawa, Biała • zbiorniki wodne: Czorszyński, Rożnowski, Czchowski, Dobczycki, Klimkówka, • najwyżej położone, najczystsze jeziora: Morskie Oko, Czarny Staw, jeziora Doliny Pięciu Stawów,
- największa i najgłębsza jaskinia – Jaskinia Wielka Śnieżna – ponad 22 km korytarzy, 824 m głębokości

Dlaczego Małopolska:

- dla ducha i świadomości – 8 miejsc UNESCO: • Historyczne centrum Krakowa • Kopalnia Soli w Wieliczce, • Kalwaria Zebrzydowska – manierystyczny zespół architektoniczny i krajobrazowy oraz park pielgrzymkowy • Były obóz koncentracyjny Auschwitz-Birkenau w Oświęcimiu • 4 Drewniane kościoły południowej Małopolski: Lipnica Murowana, Sękowa, Binarowa, Dębno Podhalańskie
- dla zdrowia i urody – 9 miejscowości uzdrowiskowych: Rabka-Zdrój, Szczawnica, Piwniczna-Zdrój, Żegiestów-Zdrój, Muszyna, Krynica-Zdrój, Wysowa-Zdrój, Wąpienne, Swoszowice
- dla zachwyty pięknem i naturą – 6 parków narodowych: Babiogórski, Gorceński, Magurski, Ojcowski, Pieniński, Tatrzański
- dla relaksu – 3 baseny geotermalne: Bukowina Tatrzańska, Szafłary, Zakopane
- dla zaznania nowych doświadczeń – splyw Przełomem Dunajca
- dla wiedzy i zmysłów – liczne ekspozycje muzealne, ponad 4250 km szlaków tematycznych m.in. Szlak Architektury Drewnianej
- dla krzepy i rekreacji – ponad 2600 km szlaków rowerowych
- dla treningu i zachwyty pięknem – ponad 3360 km szlaków górskich
- dla przyjemności i wygody – około 300 wyciągów narciarskich
- dla przyjemności i sprawności fizycznej – około 250 km tras narciarskich
- dla ducha rywalizacji – 2 pola golfowe: Paczółtowice, Wieliczka-Ochmanów

WYBRANE PUNKTY INFORMACJI TURYSTYCZNEJ

Kraków

Sieć Informacji Miejskiej – www.infokrakow.pl

- Pawilon Wyspiańskiego, pl. Wszystkich Świętych 2, tel.: (012) 616 18 86,
- Sukiennice, Rynek Główny 1/3, tel.: (012) 433 73 10
- Międzynarodowy Port Lotniczy Balice, tel.: (012) 285 53 41
- Sanktuarium w Łagiewnikach, ul. Siostry Faustyny 3, tel.: (012) 263 60 64
- ul. Powiśle 11
- ul. Szpitalna 25, tel.: (012) 432 01 10, 432 00 60
- ul. św. Jana 2, tel.: (012) 421 77 87
- ul. Józefa 7, tel.: (012) 422 04 71
- os. Słoneczne 16, tel.: (012) 643 03 03

Wspólny adres e-mail dla punktów informacji miejskiej: it@infokrakow.pl

Nowy Sącz

Centrum Informacji Turystycznej, ul. Szwedzka 2,

tel.: (018) 443 55 97, 444 24 22

cit@sarr.com.pl, www.cit.com.pl

Tarnów

Tarnowskie Centrum Informacji, Rynek 7, tel. (014) 688 90 90 - 91

centrum@it.tarnow.pl, www.it.tarnow.pl

Wadowice

Wadowickie Centrum Informacji Turystycznej, ul. Kościelna 4,

tel.: (033) 873 23 65 biuro@it.wadowice.pl, www.it.wadowice.pl

Oświęcim

Miejski Punkt Informacji Turystycznej, ul. Leszczyńskiej 12,

tel.: (033) 843 00 91 mpit@um.oswiecim.pl,

www.mpit-oswiecim.neostrada.pl

Zakopane

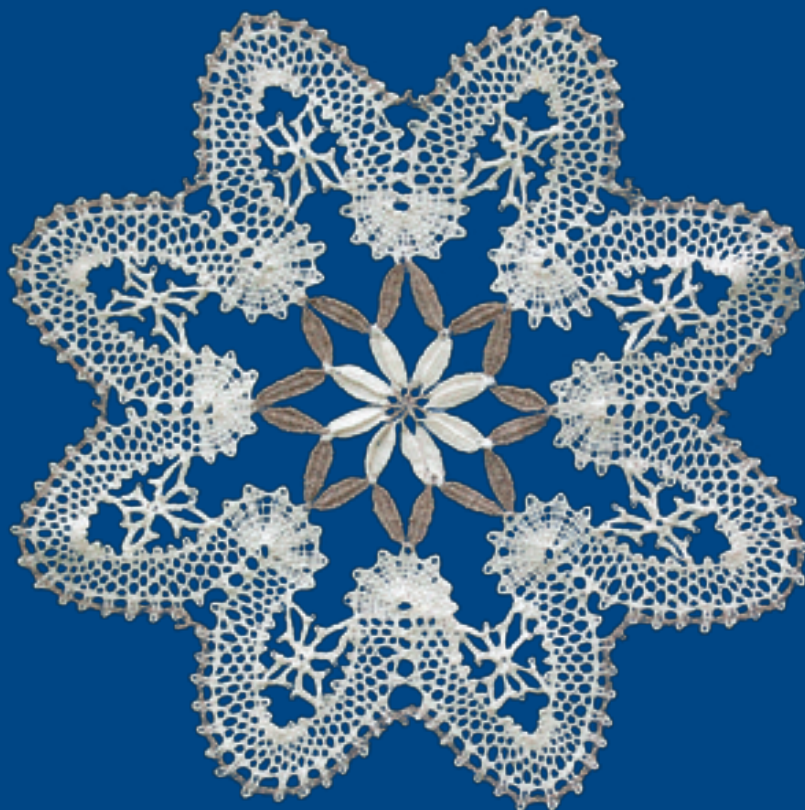
Centrum Informacji Turystycznej, ul. Kościuszki 17,

tel.: (018) 201 22 11

info@promocja.zakopane.pl, www.zakopane.pl



Więcej informacji praktycznych: www.visit.malopolska.pl



www.visit.malopolska.pl

